

gításban és a lehető legrészletesebben lássuk azt az értékes, hatalmas időszakot, melyet 3—3 kötetben évtizedekkel ezelőtt Horvát Mihály már megkísérelt feldolgozni.

Egy ilyen elkövetkezendő nagy munkának lehetne értékes részlete (a még hiányzó sok között) Hajdunak ez a tanulmánya. Amit megírt, nem egészen félesztendő története, mert előadása csupán Eötvösnek öt hónapra (1848 április-szeptember) terjedő minisztersége. Az író meg is jegyzi «hogy az Eötvös szépirodalmi műveiben található nevelésügyi észrevételeket és eszméket — minthogy azok kultúrpolitikai felfogásával szervezesebb kapcsolatban nincsenek» — nem vonta be feldolgozása körébe. — Mindenesetre még értékesebb lett volna Hajdu munkája, ha ezek az «észrevételeket és eszméket» is érintette volna, mert ezek megismerésével csak növekedett volna az a végtelen rokonszenv, mely kialakul mindenki Eötvös személye iránt Hajdu munkájának az elolvasása után.

Az ereje teljében lévő 35 éves «valás- és nevelésügyi» miniszter már pályája kezdetétől megvolt arról győződve, hogy a népműveltség fejlesztése mind nemzeti, mind politikai okokból legfontosabb és legsürgősebb teendőink egyike. Munkássága kiterjed a közoktatás minden ágazatára, de a legnagyobb érdeklődéssel a népművelésügy felé fordul. Szembeszáll még a felekezeti érzékenységgel is, kijelentvén, hogy a nevelés dolga az országra s nem az egyes hitfelekezetekre tartozik. Sokat tesz az egyetemért, a középtanodákért, hol elve: kevés, de jólrendezett tanoda. Szívügye azonban a népoktatás, annak általánossá, kötelezővé és ingyenessé tétele, «mert mit érnek szabadság, egyenlőség, nevelés nélkül?» És mennyi teendő volna ezen a téren. Hisz az akkori Magyarországon 14.780 a városok és községek együt-

tes száma, tanító pedig mindössze 9333 van. És mégis Eötvös népiskolai törvényjavaslata akad meg az 1848-iki törvényhozás házában. Az idők nem alkalmasak a békés munkára. Még Petőfi is azt írja a kormány ellen: «Elhagyhatnátok most ezt a nevelést, mikor azt sem tudjuk, lesz-e kit nevelni vagy sem». — Eötvös fájó szívvel vesz búcsút a miniszterségtől és a hazától. — 1848-as terveit második minisztersége idején (1867—1871-ig) valósíthatja csak meg, de munkásságának ezt a korszakát senki alaposan nem értheti, ha nem ismeri első miniszterségének rövid idejét.

Hajdu munkája azt is megéreztetni velünk, hogy Eötvös mint kultuszminiszter páratlan jelenség: alapvető, akire még mindig csak építeni lehet és akinek eszméi minden vonalon még máig sem győzedelmeskedtek.

M. J.

Katolikus lexikon. Világszerte egyremásra jelennek meg a legkülönbözőbb általános és szaklexikonok. Természetes, hogy a gyorsan tájékozódni akaró, keresgélni rá nem erőmai embert a katolicizmus mérhetetlen világában is a kor igényeinek megfelelően kell eligazítani. Ez is egyike a magyar *Katolikus Lexikon* szülőökainak. Szinte csodálkozunk a pompás négy kötet használatakor azon, hogy a *Katolikus Lexikon* eddig hiányozhatott a művelt magyarság életéből.

Tizenhat szerkesztő és háromszáz munkatárs dolgozott azon, hogy az *Actio Catholica* nagy szellemi és mindennapi gyakorlati életet újjáteremtő munkája kitűnő, vitathatatlan pontosságú és kimerítő vezetőt adjon a megújnodni akaró magyar katolicizmus kezébe. A nagy műnek külön érdekessége az a teljesen önálló és eredeti út, mellyel készült. Magyar lexikonok kevés kivétellel a külföldi

hasonló lexikonok szigorú figyelembevételével, sőt kevéssé átgyúrt fordításával készülnek. A magyar Katolikus Lexikon töretlen útra lépett a merőben új szerkesztési és feldolgozási irányelveivel és ezzel a lexikonírás műfajának messzire kivilágító példát adott. A katolikus hitlexikona sokkal nagyobb gondosságot kívánt az anyagmeghatározásnál, feldolgozásnál, kifejezésbeli pontosságánál, mint bármely más lexikon; hiszen az átlagos katolikus ember számára hitigazságok megfellebbezhetetlen kinyilatkoztatójának kellett lennie. Emellett úgyszólván teljesen hiányzó katolikus tudományágak anyagát tömörséggel és biztonsággal volt kénytelen adni, vagyis lexikális feldolgozást nyújtani ott, ahol maguk a tudományszakok csak keretekben és a keretek közt itt-ott kiépítve vannak még csak meg, de az egész, minden teherpróbát kiálló épületről még szó sincs. Ilyen erősen hiányzó tudományszak — csodálatosnak tetszik, de így van — a magyar egyháztörténelem.

A Katolikus Lexikon nem általános lexikon, de nem is szaklexikon. A katolikus hitvallás címszavakba szedett világa. Eligazító mindabban, ami katolikus. Nem azt jelenti ez, hogy az általános élet és közelebről a kultúra és civilizáció jelenségeit tárgyalja katolikus szempontból. A katolikumot dolgozta fel, azt az isteni és emberi meggyőződést, mely a római egyházat megteremtette és diadalmassá növelte. Ez a hitbeli erő és biztonság sugárzik minden sorából és ez adja a legnagyobb elismerésre készítő értékét.

Lexikon ismertetéseknél bizonyos bírálati kaptafa alakult ki irodalmunkban. Ez a sablón a címszók szövegeinek méricsgéléséből, a hiányok mohó kereséséből, az értékelések szűkmarkúságának vagy bőkezűségének megállapításából áll; benne

van-e a bíráló és azok, akiket szeret, jól ki vannak-e dolgozva azok a témakörök, melyek a bírálónak szívügyei? Az ilyen ismertetés érdekes és szellemeskedő lehet, a tárgyilagosság és a bátor, alapos hozzászólás mezét is magára öltheti, de ehhez a műhöz méltatlan volna. Ezért is katolikusok részéről ne bírálat, hanem mennél gyakrabbi használat illesse a Katolikus Lexikont!

A négy vaskos kötet igen jó papíron, éles és kitűnően olvasható szedéssel (nagy lexikonerény!) jelent meg. *Bangha Béla* főszerkesztő, *Nyisztor Zoltán* és a kitűnő szerkesztők, munkatársak utánuk következő sora lelkes, nagy és szép munkát végzett.

Olyant, mint a jól teljesített imádság.
Kilián Zoltán.

Hans Fallada : Szántóvetők, bom-bavetők. Regény. Ford.: *Benedek Marcell.* Dante-kiadás. 1934.

Az már a történelem ökonómiájának keretébe tartozik, hogy sorsdöntő, világotformáló drámáit mindig csak egy-egy néppel játszatja végig. Másszóval: a történelem géniusza vándorol... A 18. század végén Franciaország az a nagy hystera, mely kinnal és vérrel vajudik, hogy új életet adjon a földnek. S a nagy fájdalomból roppant életerő születik. Egy századig és másfél évtizedig állja a viharokat ez a megnövekedett óriás. S mikor 1914-ben elpusztul, sötét és betölthetetlen ür marad mögötte. 1917-ben Oroszországot rendíti meg a lázas vonaglás, 1922-ben Itáliát. S még ezek el sem pihentek s megtalált új és ellentétes életformájukat a kristályosodás állapotáig sem fejleszthették: a gyorsjárású géniusz mára germán fajtát löki az élre s napjaink harmadik történelmi drámája előtt lendíti fel a függőnyt. S míg Olaszország és Oroszország voltaképp egyetlen lázroham után ocsudtak az új reggelre, a ger-